

Research paper
3(2), 111-135, Summer, 2024

Structural Analysis of Humor in Arabic COVID-19 Cartoons Based on Ivan Fonagy's Theory

Abdolbaset Arab Yousefabadi

¹ Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Zabol University, Zabol, Iran. E-mail: Saaf1391@gmail.com

Article Info

Article type:

Research article

Article history:

Received: 14 Apr. 2024

Accepted: 2 Jun. 2024

Keywords:

caricature,
corona,
Ivan Fonagy,
short circuit,
grotesque,

ABSTRACT

Caricature, through humorous exaggeration and deviation from norms, serves as a tool for critiquing social, political, and cultural issues. Following the global outbreak of COVID-19, Arab cartoonists extensively engaged with themes related to the pandemic, quarantine, and health protocols. This study analyzes Arabic corona-related cartoons using Ivan Fonagy's theory of deviation from the standard, employing a descriptive-analytical method. The findings reveal that key techniques such as short-circuiting, grotesque, destroyed expectations, strangeness of imaginary images, anthropomorphism, and animism are prominent. These methods often interact creatively, resulting in composite caricatures that employ multiple deviation strategies simultaneously. Ultimately, Arab cartoonists transform the harsh realities of the pandemic into abstract, humorous, and thought-provoking representations, using exaggeration in both image and text to enhance their expressive impact.

Cite this article: Arab Yousefabadi, A. (2024). "Structural Analysis of Humor in Arabic COVID-19 Cartoons Based on Ivan Fonagy's Theory". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 3 (2), 111-135.

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: [10.22034/jls.2024.141111.1102](https://doi.org/10.22034/jls.2024.141111.1102)

1. Introduction

Cartoons, as a form of humorous visual art, are designed to critique social, political, and cultural issues while engaging audiences in reflective thought. Following the global outbreak of COVID-19, cartoonists worldwide, including those in the Arab world, turned their attention to themes related to the pandemic, quarantine, and health protocols. The defining characteristic of cartoons lies in their deviation from the norm, transforming individuals, behaviors, or phenomena into exaggerated, humorous, and thought-provoking representations. This study focuses on analyzing Arabic COVID-19 cartoons through the lens of Ivan Fonagy's theory of humor, specifically his concept of deviation from the norm. Fonagy's framework provides a robust theoretical foundation for dissecting the humorous mechanisms employed in these cartoons. By employing a descriptive-analytical approach, this research examines how Arabic cartoonists creatively utilized techniques such as short-circuiting, grotesque, destruction of assumption, strangeness of imagery, anthropomorphism, and personification to address the COVID-19 crisis. The study aims to uncover the dominant humorous techniques and their interplay, highlighting how these cartoons reflect the pandemic's societal impact in a unique and engaging manner.

2. A brief note of previous works

Ivan Fonagy's theory of humor has been explored in various studies, particularly in Persian literary scholarship. In Iran, scholars like Mahdokht Pourkhaleghi have introduced Fonagy's framework, applying it to humorous texts. For instance, a study by Pourkhaleghi et al. (2017) analyzed the humor techniques of Farhad Hassanzadeh, emphasizing short-circuiting and destruction of assumption as dominant methods. Another study (2019) examined the works of Sharam Shafiei and Saeed Hashemi, noting Shafiei's adept use of deviation from the norm and Hashemi's skill in contrasting surface and deep structures. Additionally, a 2019 study on children's and young adult literature identified short-circuiting, destruction of assumption, and personification as effective techniques for humorous storytelling. A 2020 article further explored destruction of assumption in contemporary children's stories, citing Shafiei's works as exemplary.

Research on COVID-19-related humor, including cartoons, is limited but growing. Ameli et al. (2020) analyzed Western cartoons about China's role in the pandemic, categorizing them into themes of "the inferior other" and "the power-hungry other." Habibi et al. (2021) studied multimodal metaphors in COVID-19 cartoons from Al-Youm Al-Sabea, finding that 42% of metaphors focused on health-related themes to reinforce messages. Tawoli et al. (2021) explored COVID-19 humor through the lens of general verbal humor theory, noting political, religious, and gender-related themes. Mukhtari and Bahar (2021) examined Iranian virtual humor during the pandemic, linking it to societal anxieties and historical grievances. Mashouf and Karami (2022) analyzed COVID-19 jokes on social media platforms, identifying political, economic, familial, and health-related themes. In Arabic scholarship, a 2021 book, *Analysis of Satirical Discourse During COVID-19*, explored satirical media responses to the pandemic. Ouda and Mays (2021) analyzed visual rhetoric in

COVID-19 cartoons, while Annanzeh (2022) examined persuasion techniques in Jordanian cartoons. Despite these efforts, no study has specifically applied Fonagy's theory to Arabic COVID-19 cartoons, making this research a pioneering contribution to the field.

3. Theoretical framework

Ivan Fonagy (1920–2005), a Hungarian linguist and psychologist, developed a comprehensive theory of humor that categorizes humorous techniques into deviation from the norm and wordplay. This study focuses exclusively on deviation from the norm, as wordplay is less prevalent in Arabic COVID-19 cartoons. Fonagy's deviation techniques include short-circuiting, grotesque, destruction of assumption, strangeness of imagery, anthropomorphism, and personification. Short-circuiting involves the cartoonist inserting themselves into the narrative, reducing the distance between the creator, audience, and text. Grotesque combines incongruous elements, such as horror and humor, creating a disorienting yet humorous effect. Destruction of assumption subverts audience expectations, surprising them with unexpected outcomes or dialogue. Strangeness of imagery employs creative and unfamiliar visuals to evoke delight and surprise. Anthropomorphism attributes human traits to non-human entities, while personification imbues inanimate objects with life-like qualities. Fonagy's framework is particularly suitable for analyzing cartoons, as it encompasses both verbal and non-verbal humor, providing a systematic approach to understanding how cartoonists craft humor to engage and provoke thought.

4. Research methodology

This study adopts a descriptive-analytical approach to examine Arabic COVID-19 cartoons based on Fonagy's theory. The research questions are: (1) Which deviation-from-the-norm techniques are most prevalent in Arabic COVID-19 cartoons? (2) How do these techniques interact to enhance the cartoons' humorous impact? The corpus consists of a selection of Arabic cartoons published during the COVID-19 pandemic, sourced from various Arab media outlets. These cartoons were analyzed qualitatively to identify the presence and interplay of Fonagy's deviation techniques. Each cartoon was evaluated for its use of short-circuiting, grotesque, destruction of assumption, strangeness of imagery, anthropomorphism, and personification. The analysis involved close examination of both visual and textual elements to determine how these techniques contribute to the overall humorous effect and social commentary. The study also considered the cultural and contextual factors influencing the cartoons' themes, such as quarantine measures, health protocols, and societal responses to the pandemic.

5. Conclusion

The analysis reveals that short-circuiting, grotesque, destruction of assumption, strangeness of imagery, anthropomorphism, and personification are the most frequently used deviation techniques in Arabic COVID-19 cartoons. Short-circuiting reduces the gap between the real and fictional worlds, drawing audiences into the cartoon's narrative. Grotesque creates a compelling blend of humor and horror, reflecting the pandemic's dual nature as both frightening and absurd. Destruction of assumption surprises

audiences by subverting their expectations, often through clever dialogue or unexpected visual twists. Strangeness of imagery captivates viewers with creative and unconventional visuals, while anthropomorphism and personification humanize abstract concepts like the virus or sanitizers, fostering emotional connections with the audience. The interplay of these techniques is highly dynamic, with many cartoons combining multiple strategies to amplify their impact. For instance, a single cartoon may use short-circuiting to engage the audience, grotesque to evoke unease, and destruction of assumption to surprise, creating a layered humorous effect. Arab cartoonists demonstrate a deep understanding of their audience's sensibilities, skillfully blending text and imagery to reflect the pandemic's societal toll while encouraging reflection and laughter. This study underscores the versatility of Fonagy's theory in analyzing visual humor and highlights the unique contributions of Arabic COVID-19 cartoons to global pandemic discourse.

دوره سوم، شماره دوم، شماره پیاپی ششم، تابستان ۱۴۰۳، ص ۱۳۵-۱۱۱

ریخت‌شناسی طنز در کاریکاتورهای کرونایی عربی بر اساس نظریه ایوان فوناژی

عبدالباسط عرب یوسف آبادی

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

arabighalam@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	کاریکاتور اغلب به شکل طنزآمیز طراحی می‌شود تا همزمان با این که نقدی بر مسایل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دارد، مخاطب را نیز به تفکر دعوت نماید. پس از همه‌گیری کرونا در جهان، کاریکاتوریست‌ها علاقه زیادی به طراحی کاریکاتورهایی با موضوعات مرتبط به کرونا، قرنطینه و دستورالعمل‌های بهداشتی پیدا کردند. از آن‌جا که ویژگی بارز کاریکاتور، انحراف از معیار و تبدیل نمودن ویژگی‌ها و رفتارهای افراد و پدیده‌ها به شکل‌های جالب و خنده‌دار است؛ کاریکاتورهای کرونایی عربی را می‌توان بر اساس شگردهای انحراف از معیار که نخستین بار توسط ایوان فوناژی مطرح شد، تحلیل نمود. بر این اساس در این پژوهش تلاش می‌شود با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی کاریکاتورهای کرونایی عربی بر اساس نظریه فوناژی تحلیل شود. نتایج نشان می‌دهد مهم‌ترین شگردهای به کار رفته در کاریکاتورهای مورد بحث عبارتند از اتصال کوتاه، گروتسک، تخریب حدس، غرابت صور خیال، انسان‌انگاری و جاندارانگاری. همچنین تعامل گسترده و خلاقانه‌ای در به کارگیری هر یک از این شگردها وجود دارد که گاه یک کاریکاتور را تبدیل به تلفیقی از چندین شگرد انحراف از معیار می‌کند. در نتیجه کاریکاتوریست‌های عرب تمام تلاش خود را به کار گرفته‌اند تا نتیجه کارشان شبیه به موضوع کرونا باشد، با این تفاوت که با اضافه شدن عنصر اغراق در متن و تصویر، نتیجه کار انتزاعی‌تر و منحصر به فردتر شده‌است.
تاریخ وصول:	
۲۶ فروردین ۱۴۰۳	
تاریخ پذیرش:	
۱۳ خرداد ۱۴۰۳	
واژه‌های کلیدی:	
کاریکاتور،	
کرونا،	
ایوان فوناژی،	
انحراف از معیار،	
گروتسک	

استاد: عرب یوسف آبادی، عبدالباسط (۱۴۰۳). «ریخت‌شناسی طنز در کاریکاتورهای کرونایی عربی بر اساس نظریه ایوان فوناژی».

پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۳ (۲)، ۱۱۱-۱۳۵

ناشر: دانشگاه کردستان

حق مؤلف: نویسندگان

DOI: 10.22034/jls.2024.141097.1101

۱. مقدمه

کاریکاتور یک نوع طراحی طنزآمیز است که به وسیلهٔ تصویرسازی افراد، موضوعات، وقایع یا مسایل روزمره به منظور برجسته‌سازی و رساندن یک پیام خاص از طریق طراحی‌های ساده و کمیک می‌پردازد. کاریکاتور اغلب به شکل طنزآمیز طراحی می‌شود تا انتقادات اجتماعی، سیاسی و ایده‌های شخصی را به نمایش بگذارد و ایده‌ها و مسایل مهم جامعه را به طریقی جذاب و خنده‌دار نشان دهد تا مخاطب را به تفکر و بررسی عمیق‌تر مسائل ترغیب نماید. طنزپردازی در کاریکاتور با استفاده از انحراف از معیار، تبدیل نمودن ویژگی‌ها و رفتارها به شکل‌های جالب کاریکاتوری، ایجاد واکنش‌های خنده‌دار و بازنویسی داستان‌ها و موقعیت‌های روزمره انجام می‌شود (عسکری، ۱۴۰۱: ۳۶). این امر از طریق تغییر اندازه و شکل برخی از تصاویر، برجسته کردن نقاط ضعف مسائل مربوط به جامعه و ایجاد دیالوگ‌های جالب و خنده‌دار انجام می‌شود. کرونا (COVID-19) به عنوان یک بیماری ویروسی جدید در چین شناسایی شد و در سال ۲۰۲۰ به عنوان یک بیماری فراگیر تمامی کشورهای دنیا را تحت الشعاع قرار داد. این بیماری علاوه بر تأثیرات بالینی و بهداشتی، تأثیرات عمیقی بر جوامع سراسر جهان گذاشت و اثرات آن در همهٔ حوزه‌ها نمود یافت. یکی از حوزه‌هایی که ذیل مطالعات فرهنگی-ادبی قرار می‌گیرد، بررسی متون تولیدشده در قالب طنز است که کاریکاتورهای کرونایی نیز از جملهٔ این متون به حساب می‌آید. کاریکاتورهای کرونایی یک شکل پرطرفدار از طنزپردازی با نگاهی طنزآمیز به موضوع مهم و جدی کروناست که به شکلی خلاق و خنده‌دار، انتقادات جالبی را نسبت به تأثیرات و پیامدهای ویروس کرونا ارائه می‌دهد، تا مخاطب به‌طور همزمان خنده و تفکر کند و به قضاوت‌های جدید و نگاه‌های عمیق‌تری دربارهٔ کرونا و پیامدهای آن دست یابد.

در این پژوهش تلاش می‌شود با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به نظریهٔ ایوان فوناژی (۲۰۰۵-۱۹۲۰م)، کاریکاتورهای کرونایی عربی مورد بررسی قرار گیرد. فوناژی شگردهای طنزآفرینی را در دو بخش عمدهٔ انحراف از معیار و بازی واژگانی دسته‌بندی می‌کند (Fonagy, 2001: 58). از آن‌جاکه در کاریکاتورهای کرونایی از شگردهای بازی واژگانی کمتر استفاده شده‌است؛ لذا در این پژوهش صرفاً شگردهای انحراف از معیار مورد بررسی قرار

می‌گیرد. این شگردها عبارتند از: اتصال کوتاه^۱، گروتسک^۲، تخریب حدس^۳، غرابت صور خیال^۴، انسان‌انگاری^۵ و جاندارانگاری^۶. اهمیت پژوهش فوناژی در این است که وی تمام ساختارهای زبانی و منطقی حاکم بر طنز را شناسایی و طبقه‌بندی کرده‌است و این که نظریه او به شکلی گسترده، طنز کلامی و غیرکلامی را دربرمی‌گیرد. از این منظر، نظریه فوناژی جهت بررسی کاریکاتورهای کروناپی که هدف پژوهش حاضر است، نظریه‌ای قابل قبول است. در ادامه، به پرسش‌های پژوهش اشاره خواهیم کرد:

۱. بر اساس نظریه فوناژی، کدام یک از شگردهای انحراف از معیار در کاریکاتورهای کروناپی عربی پربسامد است؟

۲. روابط تعاملی شگردهای انحراف از معیار در کاریکاتورهای کروناپی عربی چگونه است؟

۲. پیشینه پژوهش

در ایران نظریه ایوان فوناژی توسط مهدخت پورخالقی و همکاران وی معرفی شد و در قالب چند مقاله مستقل در متون طنزآمیز مورد بررسی قرار گرفت. از آن جمله مقاله «شیوه طنزپردازی فرهاد حسن‌زاده بر مبنای نظریه ایوان فوناژی» (۱۳۹۶ش) که در آن نشان داده شد حسن‌زاده از مصادیق مختلف انحراف از معیار به‌ویژه اتصال کوتاه و تخریب حدس به‌عنوان وجه غالب طنزپردازی استفاده کرده‌است. همچنین مقاله «تحلیل مبانی طنزپردازی در داستان‌های شهرام شفیع و سعید هاشمی بر مبنای نظریه طنز ایوان فوناژی» (۱۳۹۸ش) که نویسندگان معتقدند شهرام شفیع مهارت عجیبی در آفرینش انحراف از معیار از طریق انواع مصادیق آن دارد. همچنین هاشمی تضاد میان روساخت و ژرف‌ساخت را بسیار بهتر پرورانده و به کار برده‌است. مقاله «چند الگوی کاربردی در آثار طنز کودکان و نوجوانان بر اساس نظریه ایوان فوناژی» (۱۳۹۸ش) که در آن نویسندگان به بررسی انطباق‌پذیری برخی از شگردهای انحراف از معیار با داستان‌های طنز کودک و نوجوان پرداختند و شگرد اتصال کوتاه، تخریب حدس و جاندارانگاری را بهترین شگرد جهت بررسی‌های اینچنینی معرفی نمودند. همچنین مقاله

¹ short connection

² grotesque

³ guess destruction

⁴ foregrounding of images

⁵ anthropomorphism

⁶ animism

«تخریب حدس در داستان‌های طنزآمیز دوره معاصر کودک و نوجوان» (۱۳۹۹ش) که در این مقاله، تخریب حدس که یکی از انواع شگردهای انحراف از معیار در نظریه فونازی است بررسی شد و این نتیجه حاصل شد که داستان‌های پاشنه طلا و آوازهای پینه بسته از شفيعی از موفق‌ترین نمونه‌های داستانی کودک و نوجوان است که به خوبی از شگرد تخریب حدس بهره برده است. پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه کاریکاتورهای کرونایی و همچنین طنز کرونا تعدادی محدود است؛ از آن جمله:

عاملی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «انگاره‌های بازنمایی شده از کشور چین: کاریکاتورهای حوزه گفتمانی غرب پس از شیوع کرونا» بر این باورند که با ارزیابی کاریکاتورهای مرتبط با نقش چین در همه‌گیری کرونا می‌توان سیاست‌های بازنمایی در این کاریکاتورها را در دو مقوله کلی «دیگری پست؛ بازنمایی خطر زرد» و «دیگری قدرت طلب؛ بازنمایی تهدید قرمز» قرار داد. حبیبی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله «معناشناسی استعاره‌های چندوجهی در کاریکاتورهای کرونایی مجله الیوم السابع با استناد به الگوی فورسویل» معتقدند کاریکاتورهای کرونایی مجله الیوم السابع حاوی سازوکارهای شناختی استعاره است؛ براین اساس، استعاره‌های چندوجهی کاریکاتورهای مورد بحث، که پربسامدترین آن (۴۲٪) مربوط به مباحث بهداشتی است، در راستای تقویت پیام است.

طاوولی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله «طنز در دوره بحران؛ طنزهای مربوط به بیماری کووید ۱۹ از منظر نظریه عمومی طنز کلامی» به این نتیجه رسیدند که دغدغه‌های سیاسی، انتقادی، مذهبی-اعتقادی و جنسیتی به حادته کرونا ارتباط داده شده و در قالب طنز و کنایه مطرح شده است. همچنین می‌توان جوک‌ها را به سیاسی، مذهبی، جنسی، قومیتی و خنثی طبقه‌بندی کرد.

مختاری و بهار (۱۴۰۰) در مقاله «سنخ‌شناسی طنز مجازی ایرانیان با تأکید بر محتوای منتشر شده در دوران گسترش ویروس کرونا» معتقدند میزان حضور مطالب طنزآمیز درباره کرونا در محاورات و پیام‌های ارتباطی مردم از طرفی به هیجانات روز به موجب گسترش یک بیماری مُسری در جامعه بستگی دارد و از طرف دیگر، نشان‌دهنده برخی موضوعات دیرین تر است که طی گذر ایام در ذهن افراد انباشته شده و از مجرای طنز، خود را ابراز می‌کند. مشعوف و کرمی (۱۴۰۱ش) در مقاله «تحلیل محتوای جوک‌های بیماری کرونا در شبکه‌های اجتماعی واتس آپ

و تلگرام» نشان دادند جوک‌های بیماری کرونا دارای مضامین سیاسی / اقتصادی، خانوادگی، منفعلانه، احساسات فردی، اوقات فراغت، بهداشتی / درمانی، جنسیتی و مذهبی / اعتقادی است. همچنین، چند پژوهش به زبان عربی یافت شد که به تحلیل کرونا و رویکردهای زبانی و ادبی مربوط به آن پرداختند؛ از آن جمله: کتاب «تحلیل خطاب السخریة فی زمن کورونا» (۲۰۲۱) که توسط تعدادی از نویسندگان عرب نوشته شده و در آن به گفتمان تمسخرآمیز روزنامه و مجلات عربی و همچنین جوامع غرب در قبال پدیده کرونا پرداخته شد. در این کتاب مقالات متعددی در حوزه جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی و علوم سیاسی مرتبط با کرونا گردآوری شده است.

عوده و میس (۲۰۲۱) در مقاله «خطاب الصورة فی مواجهة جائحة كورونا: الکیاریکاتیر نموذجاً» به تحلیل محتوایی کاریکاتورهای کرونایی پرداختند و شیوه‌های تصویرسازی را در آن‌ها مورد ارزیابی قرار دادند. عنانزه (۲۰۲۲م) در مقاله «حجاج الصورة فی خطاب الإعلام الأردنی فی جائحة كورونا: رسم الکیاریکاتیر أنموذجاً» به تحلیل شیوه‌های طراحی کاریکاتور در مجلات اردنی و همچنین شگردهای اقناع مخاطب توسط کاریکاتور پرداخت. باتوجه به پیشینه یادشده می‌توان به درستی ادعا کرد که تاکنون پژوهشی که به بررسی کاریکاتورهای کرونایی عربی از منظر فونازی بپردازد یافت نشد و این پژوهش نخستین تحقیقی است که در این زمینه صورت می‌پذیرد و این امر بیش‌ازپیش بر ضرورت تحقیق در این حوزه می‌افزاید.

۳. نظریه ایوان فونازی

ایوان فونازی (۲۰۰۵-۱۹۲۰م) زبان‌شناس و روان‌شناس مجارستانی است که در حوزه طنز نظریاتی ارائه کرده که از لحاظ تقسیم‌بندی دارای جامعیت و شمول است؛ بنابراین، می‌توان از آراء وی در تحلیل و بررسی متون و تصاویر طنزآمیز بهره برد. از نظر فونازی طنز به متنی اطلاق می‌شود که در آن یک کنش زبانی به همراه کنش زبانی دیگری می‌آید تا ارزش آن را ساقط و بی‌اعتبار نماید؛ بنابراین همیشه بخش دوم، اعتبار بخش اول را ساقط می‌کند. این بی‌اعتباری زمانی رخ می‌دهد که جمله اول طنز با منطق و مناسبات دنیای واقع، متناقض باشد (اخوت، ۱۳۷۱: ۳۲)؛ بنابراین با تلاقی دو سطح واقعیت و خیال، طنز خلق می‌شود. طنز در نظریه فونازی بر اساس

شکل‌های استفاده از آن در گونه‌های مختلف ادبی بررسی می‌شود. این شکل‌ها شامل دو بخش عمده انحراف از معیار و بازی‌های واژگانی است. وی شکل‌های انحراف از معیار را شامل اتصال کوتاه، گروتسک، تخریب حدس، غرابت صور خیال، انسان‌انگاری، جاندارانگاری، ابهام در روساخت و اغراق معرفی می‌کند و شکل‌های شگردهای واژگانی را شامل تأکید آوایی، جناس، مکث‌های آوایی و ابهام واژگانی برمی‌شمرد (Fonagy, 2001: 58). فوناژی معتقد است نویسنده‌ای که بتواند تمام یا بخشی از این شکل‌ها را در آثار خود استفاده نماید، قادر خواهد بود طنزی بیافریند که اثر آن برای مدت‌های طولانی در ذهن و زبان مخاطب باقی بماند (Fonagy, 1996: 109).

از آن‌جا که کاریکاتورهای کرونایی غالباً بر اساس کنار هم قرار گرفتن شکل‌های مختلف انحراف از معیار پدید می‌آید؛ لذا در این بخش صرفاً شگردهای انحراف از معیار مورد بررسی قرار می‌گیرد. آنچه طنز را از چارچوب معیار منحرف می‌کند نیروی انگیزتگی و به وجد آوردن و سپس خشنود کردن مخاطب است که خود مهم‌ترین کارکرد و هدف طنز نیز به شمار می‌آید (رامز یوسف و عرفه، ۲۰۲۳: ۱۵۴-۱۵۵). انحراف از معیار حاصل رخداد غیرمنتظره یا موقعیتی غیرقابل انتظار است که مخاطب با مشاهده آن غافلگیر می‌شود و به واسطه آن می‌خندد. «این امر از طریق تمسخر عادات و سنن عبوس زندگی رسمی حاصل می‌شود؛ گاهی نیز با دستمایه‌هایی از حس اعجاب و تحسین» (شیری، ۱۳۷۶: ۴۳). برای این که طنزی دارای شکل‌های انحراف از معیار باشد، طنزپرداز باید در آن اثر به گونه‌ای دخل و تصرف نماید که انگار دارد با مخاطب گفتگو می‌کند، یا این که زاویه دید را بر اساس میل و خواست خود تغییر دهد و یا از صور خیالی استفاده نماید که علاوه بر این که موجبات خنده و شگفتی خواننده را فراهم می‌آورد، جلوی حدس زدن او را نیز بگیرد (Fonagy, 1998: 86).

۴. شگردهای انحراف از معیار در کاریکاتورهای کرونایی عربی

الف. اتصال کوتاه

اتصال کوتاه که از جمله شگردهای داستان‌نویسی پست‌مدرن است به حضور نویسنده در پیکر شخصیت داستان اطلاق می‌شود. داستان‌نویس با استفاده از تمهیداتی فاصله میان خود، خواننده و متن را کاهش می‌دهد و در داستان حاضر می‌شود. این کاهش، فاصله دنیای واقعی و متن را نیز دربرمی‌گیرد (ناصری، ۱۴۰۰: ۲۲۷). طنزپرداز با کمک این شگرد، زبان و عناصر سازنده متن

را درگیر خود می‌سازد. از نظر فونازی اتصال کوتاه به نوع زاویه دیدی مرتبط است که طنزپرداز با آن موقتاً وارد متن می‌شود و با شخصیت‌های متن یا خواننده گفتگو می‌کند و از این طریق نوعی برجستگی به آن اثر بخشیده و باعث لذت بردن و شادی مخاطب می‌گردد (Fonagy & Kawaguchi, 2002: 209). در تصویر زیر کاریکاتوریست با قراردادن عبارت «وجهاً لوجه» (مبارزه تن به تن) در میان دو شخصیت داستان، خواننده را با خود همراه می‌سازد و او را از دنیای واقعی مبارزه انسان با ویروس کرونا به دنیای تخیلی خود می‌برد. این چیدمان متفاوت تصویر توسط کاریکاتوریست به خواننده این مجال را می‌دهد که دو ساحت متفاوت را در بخش‌های مختلف این تصویر ببیند و خواننده بین دو ساحت وجودشناختی در رفت‌وآمد باشد:

(<https://azilalalhora.com/news14158.html>)

همان‌طور که از تصویر فوق برمی‌آید حضور داشتن ویروس کرونا در هیأت نظامی‌ای که به آن تعلق ندارد و به تصویر کشیدن سازمان بهداشت جهانی در قالب انسانی که از واکسن به عنوان اسلحه مبارزه برای کرونا استفاده می‌کند، تلقی مألوف خواننده را از ماهیت وجودی شخصیت‌های کاریکاتور به چالش می‌کشد. این چنین می‌شود که نفوذ جهان‌های متفاوت درهم، در راستای اتصال‌هایی کوتاه میان جهان‌های خیالی و واقعی این تصویر رخ می‌دهد. طراحی واکسن به مثابه موشک و سنگر گرفتن انسان برای مبارزه با کرونا نشان می‌دهد که اتصال کوتاه میان ساحت واقعی (کنترل و از بین بردن ویروس کرونا) و ساحت خیالی (جنگ با اسلحه میان انسان و کرونا) به وجود آمده و این جنگ در عالم واقعیت دارای دو وجه است؛ وجه اول جنگی است که ویروس کرونا بر علیه تمام انسان‌ها راه انداخته و روزانه جان هزاران نفر را می‌گیرد. وجه دوم شامل جنگ دولت‌ها برای دستیابی به واکسن کروناست. دولت‌ها و شرکت‌های داروسازی از سراسر جهان در تلاشند تا واکسن‌هایی را که به طور مؤثر می‌تواند در پیشگیری و درمان این بیماری کمک کند، توسعه دهند.

در کاریکاتور زیر نیز اتصال کوتاهی میان ساحت واقع و خیال به وجود آمده، به گونه‌ای که نمی‌توان مرز مشخصی میان این دو ساحت کشید، این که واقعیت کنونی را باید پذیرفت یا آنچه به عنوان خیال توسط کاریکاتوریست ترسیم شده است:

(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844020325391>)

کرونا با چهره‌ای مغموم در حال ایراد سخنرانی است و با توجه به این که عامل ویروسی شدن تمامی بیماران، خود ویروس کروناست؛ اما برای رعایت حال حضار و بینندگان ماسک زده و به‌نوعی با آن‌ها همدردی نموده و جلوی همه‌گیری خود را گرفته‌است. در متنی که کرونا ایراد می‌کند اینچنین آمده است: «بعد ما شفّت اوضاع هالشعب... حزنّت علیهم وقلت إلیّ فیهم مکفیهم... وقررت ما أعدیهم... بس عاشرط ما حدا یشکرني مباوسه!!»؛ ترجمه: (پس از این که حال و روز مردم را دیدم، نسبت به آن‌ها اندوهگین شدم و گفتم تا همینجا برایشان کافیهست و با خودم عهد بستم که دیگر به آن‌ها سرایت نکنم البته به این شرط که کسی برای تشکر از من، با من روبوسی نکند). دیالوگی که کاریکاتوریست در این بخش ارائه می‌کند زاده‌ی قوه‌ی تخیل وی در خلط میان ساحت‌های مختلف است. کاریکاتوریست برای تحقق این کار و از بین بردن مرزهای خیال، پا به دنیای ترسیم شده در تصویر می‌گذارد و از مرزهای آن عبور می‌کند و کرونا را با خواننده همراه می‌سازد. افعال از صیغه‌ی غایب که زاویه‌ی دید کاریکاتوریست است به صیغه‌ی متکلم وحده (شفّت، حزنّت، قلت، قررت) تغییر می‌کند و در این تغییر، نویسنده با خلق تصویر واقعی از این همراهی، توهم واقعیت این امر را برای مخاطب ایجاد می‌کند، به گونه‌ای که مخاطب وقتی در حال خواندن سخنان کروناست و به صورت مغموم آن نگاه می‌کند نمی‌داند در کدام لایه وجودی قرار دارد. باید واقعیت را بپذیرد و سیطره‌ی روزافزون کرونا بر جهان را شاهد باشد یا این که سخنان کرونا را بپذیرد و اوضاع را مساعد ترسیم نماید. این گونه است که مرزهای خیال و واقعیت درهم تنیده شده و تشخیص ساحت واقعی برای مخاطب سخت می‌شود.

ب. گروتسک

برخی از رفتارهای شخصیت‌های داستان و کاریکاتور با شرایطی که در آن قرار دارند، ترکیب تناقض‌آمیز و ناجوری می‌سازد. این وضعیت و شرایط نامناسب زمینه را برای ایجاد موقعیتی طنزآمیز فراهم می‌کند. در بسیاری از موقعیت‌ها این خنده ناشی از حالتی گروتسکی است. «ناهماهنگی بین دو عنصر وحشت و مضحکه باعث نوعی سرگردانی و دودلی در تعیین خنده‌آوری یا ترسناکی یک اثر می‌گردد که از آن به عنوان ویژگی بارز گروتسک یاد می‌شود» (تامسون، ۱۳۸۴: ۳۲). طنز و کاریکاتوری که حاصل تلفیق دو حالت متضاد و نامتجانس مانند خنده و ترس باشد گروتسک به حساب می‌آید. برای مثال اگر در یک تصویر، دهان بزرگ و نامتعارفی ترسیم شود یک کاریکاتور شکل گرفته است؛ اما اگر دهان آنقدر بزرگ باشد که تمام اجزای صورت را تحت‌الشعاع قرار داده و باعث انزجار و وحشت مخاطب گردد یک کاریکاتور گروتسکی پدید آمده است. در بسیاری از کاریکاتورهای کرونایی عربی، تصویری که از کرونا رسم شده دارای چنین ویژگی است. به عنوان مثال در تصویر زیر کرونا در قالب گوژپشتی ترسناک ترسیم شده که آدرس یمن را از عزرائیل می‌پرسد و قصد دارد جان تعداد زیادی از مردم یمن را بگیرد؛ اما عزرائیل که در فرهنگ عامه، عامل وحشت و ترس شناخته می‌شود دلش به رحم آمده و به ویروس کرونا توصیه می‌کند که آنجا نرود؛ زیرا مردم یمن با فقر و تنگدستی دست‌وپنجه نرم می‌کنند و آب، غذا، برق و اینترنت ندارند. آن‌ها در وضعیتی به سر می‌برند که انسان کافر نیز چنین وضعیتی را تجربه نخواهد کرد:

(www.facebook.com/alwfaqnews/posts)

گروتسک در کاریکاتورهای کرونایی بیشتر در قالب تصویر برای مخاطب عرضه می‌شود تا در قالب متن و کلام. در کاریکاتورهای زیر نیز همچنین تصویری از کرونا برای مخاطب ارائه شده است:

(www.hespress.com)

کرونا در کاریکاتور نخست با چهره‌ای عبوس و ترسناک در حالی که کنترل و پیشگیری (الوقایة) را که استعاره‌ای از سازمان بهداشت جهانی است در غل و زنجیر نموده، با شدت و خشونت به سمت جلو حرکت می‌کند و قصد مبتلا کردن افراد بیشماری را دارد. در تصویر دوم نیز کرونا با دندان‌هایی تیز و وحشتناک در حال بیرون کشیدن دانش‌آموز از مدرسه است و دقیقاً مانند تصویر بالا به سمت جلو حرکت می‌کند و قصد وارد کردن ضربه‌ای مهلک به دانش‌آموز که استعاره‌ای از سیستم آموزشی است دارد. این وحشت و ترس را از نگاه دانش‌آموز نیز می‌توان دریافت.

در کاریکاتور زیر نیز چهره خشونت‌آمیز و ترسناک کرونا به گونه‌ای ترسیم شده است که دنبال انسان‌ها می‌دود و آن‌ها را به سیاهی و بدبختی و فقر و فلاکت سوق می‌دهد. طراحی پس‌زمینه سیاه برای این کاریکاتور بر رویکرد گروتسکی آن بیشتر می‌افزاید:

<https://m.sa24.co/show14745094.html>

جنگ بر سر کرونا، به مقابله با بحران جهانی ویروس کرونا اشاره دارد که تأثیرات گسترده‌ای بر جوامع و اقتصاد جهانی گذاشته است. این جنگ شامل تلاش‌های پزشکی، علمی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی برای کنترل همه‌گیری و تبعات ویروس کروناست. کرونا تأثیر بزرگی بر اقتصاد جهانی گذاشت. این تأثیرات شامل کاهش فعالیت اقتصادی، افزایش بیکاری، رکود اقتصادی و نوسانات در بازارهای مالی است. در کاریکاتور زیر با طراحی چهره خشونت‌آمیز کرونا، این تأثیرات به شکلی کاملاً عینی مشهود است:

<https://www.alminasapress.com/news192012>

پ. تخریب حدس

تخریب حدس مؤلفه‌ای است مرتبط به مخاطب؛ یعنی طنزپرداز از شیوه‌ها و شگردهایی استفاده می‌کند که جلوی حدس زدن مخاطب را بگیرد. فوناژی تخریب حدس را در دو سطح معرفی می‌کند: «زمانی که روایت کردن داستان به گونه‌ای باشد که مخاطب کاملاً غافلگیر شده و انتظار پایان آن را به این صورت نداشته باشد. همچنین زمانی که نویسنده جمله یا بند را به گونه‌ای به کار می‌برد که واژگان موجود در محور هم‌نشینی کلمات در میان یا انتهای جمله یا بند، مخاطب را غافلگیر می‌سازد» (Fonagy, 1996: 119). به عنوان مثال در کاریکاتور زیر تصویر فردی دیده می‌شود که رنگ سبز و خال خال صورتش نشان می‌دهد به تازگی به ویروس کرونا مبتلا شده است (حالت عطسه زدن و استفاده از عبارت هاتشوو به معنای عطسه زدن این پیام را تداعی می‌کند) و در طرف دیگر دو ویروس کرونا دیده می‌شود که روبروی هم قرار گرفته و با تعجب به همدیگر نگاه می‌کنند. آن‌چه از واقعیت همه‌گیری کرونا در ذهن مخاطب وجود دارد، باید مخاطب چنین حدس بزند که ویروس کرونا این فرد را درگیر کرده و الآن نیز ویروس آزادانه در کوچه و بازار پرتاب می‌شود؛ اما وقتی متن در کنار تصویر قرار می‌گیرد، مخاطب غافلگیر شده و حدس و پیش‌بینی او دچار تخریب می‌شود. بنابراین متوجه می‌شود که این ویروس کروناست

که از عطسه‌های آن فرد متعجب شده و با نگاه به چهره او متوجه بیماریش می‌شود؛ لذا تلاش می‌کند از او دور شود و بیماری به خود ویروس سرایت نکند (یاللی نجری... شکله عنده کورونا... در واقع با وارونگی نقش کرونا و فرد مبتلا شگرد تخریب حدس در این کاریکاتور رخ داده است:

<https://www.almasryalyoum.com/caricatures/details/23684>

در کاریکاتور زیر عنصر غافلگیری به واسطه کاربرد دو گانه واژه «صینی» (چینی) رخ می‌دهد. کاریکاتوریست در لابلای گفتگوی دو شخصیت، واژه «صینی» را به گونه‌ای به کار می‌برد که واژگان موجود در محور هم‌نشینی در میان بند، مخاطب را غافلگیر می‌سازد. فردی که سمت چپ نشسته و فاصله اجتماعی را رعایت نموده و به همه‌گیری کرونا نیز اعتقادی ندارد به دوستش چنین می‌گوید: «معقوله علی آخر الزمن ممکن نموت من فیروس صینی مش اصلی کمان؟» ترجمه: (واقعاً امکان داره آخر عمری با ابتلای به ویروس بمیریم، اون هم چینی نه اصل):

<https://www.sqorebda3.com/vb/threads/77797>

در توضیح تصویر بالا باید افزود که ویروس کرونا برای اولین بار در شهر ووهان چین در دسامبر ۲۰۱۹م شناسایی شد؛ بنابراین اصل و منشأ آن چین بوده و سپس در سال ۲۰۲۰ تهدیدی برای همه جهان، و نه تنها چین، به‌شمار رفت. ازدیگرسو؛ کالاهای چینی بازار جهانی را در دست گرفت و به دلیل قیمت پایین و تنوع زیاد در کشورهای جهان سوم از استقبال بیشتری برخوردار گردید؛ اما به دلیل کیفیت پایین به‌عنوان کالاهای نامرغوب و غیراصولی شناخته شد. با کنار هم

قرار دادن این دو مسئله، دو باور متناقض در ذهن مخاطب شکل می‌گیرد، این که بپذیرد اصل ویروس کرونا، چینی است، یا این که به مانند کالاهای چینی، نامرغوب و غیراصلی است. مخاطب با مشاهده کاریکاتور و دیالوگی که شخصیت کاریکاتور بر زبان می‌آورد غافلگیر شده و خود را درگیر فهم این دو ساحت متناقض می‌بیند. بنابراین حدس اولیه مخاطب تخریب شده و او نیز مدت زمان بیشتری برای همسویی با درک مقصود کاریکاتور نیست سپری می‌کند.

ت. غرابت صور خیال

منظور از غرابت صور خیال این است که طنزپرداز با قریحه خوش و ذائقه متعالی، صنعت‌پردازی‌هایی را در طنزش استفاده نماید که برای مخاطب غریب و خوشایند جلوه نماید (Fonagy, 2001: 127). به عنوان مثال در کاریکاتور زیر که بیانگر مبارزه همه‌جانبه کشورهای عربی با ویروس کروناست، تصویرسازی به گونه‌ای است که علاوه بر این که خلاف انتظار مخاطب است، تصویری عجیب و خوشایند نیز برای او ارائه می‌دهد. مخاطب انتظار دارد کشورهای عربی نسبت به کنترل ویروس کرونا ناتوان شده و نتواند عملکرد مناسبی در این زمینه ارائه دهند؛ اما کاریکاتور گونه معکوس شده این تصور را برای مخاطب عرضه می‌کند به گونه‌ای که کرونا از اتحاد کشورهای عربی مستأصل شده و پا به فرار می‌گذارد. کشورهای عربی نیز براساس شرایط خود و با توجه به منابع و توانمندی‌هایشان اقدامات مختلفی را برای مقابله با ویروس کرونا انجام می‌دهند:

<https://stepagency-sy.net/2020/02/23>

بعد از همه‌گیری کرونا گزارش شد میلیون‌ها نفر در سراسر جهان با این بیماری دست‌وپنجه نرم می‌کنند. اقدامات محدودیتی و قرنطینه در بسیاری از کشورهای جهان اتخاذ شد تا کرونا کنترل شود؛ با این حال، همچنان این ویروس به عنوان یک بحران جهانی شناخته می‌شود و جهان همچنان در حال مبارزه با آن است. کاریکاتور زیر این تصویر را به شکلی ساده؛ اما غریب و خوشایند برای مخاطب نشان می‌دهد. ویروس کرونا در لبه پرتگاه است و کره زمین را با خود

به انتهای پرتگاه هدایت می‌کند، تصویری عینی که بیانگر مفهوم انتزاعی همه‌گیری کروناست. متن درج شده در بالای تصویر نیز به این مطلب اشاره دارد «خشیه من تفشی فیروس کرونا عالمیا». غرابت صور خیال در این کاریکاتور در قالب تشبیه غریب و جذاب «همه‌گیری کرونا همچون سقوط است» تصویرپرسازی شده است:

<https://www.raya.com/caricature/-02-03-2020>

در کاریکاتوری دیگر که درباره بی‌توجهی مردم نسبت به خطرناک بودن ویروس کرونا و عدم رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی در کنترل و پیشگیری همه‌گیری کرونا طراحی شده، تصویری عجیب و غریب از چند ویروس کرونا دیده می‌شود که با چشمانی از حلقه بیرون زده، به رفتارهای خودسرانه مردم نگاه می‌کنند. مردمی که مدام در حال دادن عزیزانشان هستند؛ اما به شرایط بحرانی و خطرناک کرونا توجهی نمی‌کنند و ادعا می‌کنند که هر آنچه دیگران درباره کشتار کرونا نقل می‌کنند شایعه است و کرونایی که درباره آن صحبت می‌کنند وجود ندارد «لماذا تنتشرون الشائعات این کورونا الالای یقولون منه؟». غرابت صور خیال در شکل و شمایل ویروس‌های کرونا و زبان بدن آن‌ها وجود دارد، به گونه‌ای که با شکل ویروس‌هایی که تاکنون شناخته بودیم متفاوت است و از شکل دایره به مربع تغییر حالت داده و همچنین زبان بدن آن‌ها از حالت خشونت‌آمیز و ترسناکِ همیشگی به حالت تعجب و بُهت تغییر شکل داده است:

<https://www.sqorebda3.com/vb/threads/77797>

یکی از زیباترین کاریکاتورهایی که غرابت صور خیال در آن موج می‌زند کاریکاتور سیاسی است که چهره واقعی قذافی، دیکتاتور لیبی را ترسیم می‌کند که بسیار شبیه کروناست. در این کاریکاتور غرابت صور خیال به واسطه شگرد تشبیه انجام شده است. کاریکاتور سیاسی معمولاً با استفاده از نگاهی طنزآمیز به مسائل و اتفاقات سیاسی، حامل پیام‌های خاص سیاسی است. این نوع کاریکاتور بیشتر به کنایه‌ها، استندهای فرهنگی، مفاهیم سیاسی و تصاویر شناخته شده شخصیت‌های سیاسی اشاره می‌کند (سالم، ۲۰۰۸: ۶۵). در دوره حکمرانی قذافی که حدوداً چهل سال به طول انجامید به دستور وی کشتارهای بیشماری صورت گرفت که به زعم کاریکاتوریست می‌توان آن را در حد و اندازه کشتار عرب‌ها توسط ویروس کرونا در نظر گرفت. دوره قذافی با شکنجه، کشتار، نقض حقوق بشر و تحقیر و اهانت به مردم لیبی همراه بود. یکی از رویدادهای مهم این دوره، قتل عام زندان ابوسلیم در سال ۱۹۹۶ بود که طی آن بیش از ۱۲۰۰ زندانی سیاسی اعدام شدند (سیمز، ۲۰۱۷: ۴۵۱). طراحی پس‌زمینه سیاه در کاریکاتور بر سیاهی دوره حکمرانی قذافی و همه‌گیری کرونا نیز تأکید دارد:

<https://www.facebook.com/Burkanly/photos>

ث. انسان‌نگاری

انسان‌نگاری در کاریکاتور به معنای بکارگیری صفات، ویژگی‌ها و عواطف انسانی در توصیف شخصیت‌های غیرانسانی یا اجساد غیرزنده است. این روش معمولاً به منظور ایجاد ارتباط عمیق بین مخاطب و کاریکاتور، افزایش واقعیت و قوت انطباق با مخاطب استفاده می‌شود (حنان، ۲۰۱۹: ۳۰-۳۱). کاریکاتورهای کرونایی دربردارنده مفاهیم انتزاعی و مجرد است که کاریکاتوریست با ابزار تصویر و زبان، به گونه‌ای این مفاهیم را بیان نموده تا برای مخاطب فهمیدنی باشد. تصویرسازی‌هایی که در آن، مفاهیم ذهنی و انتزاعی به صورت مفاهیم عینی و محسوس تبیین می‌شود و شباهت زیادی با مفهوم استعاره در زبان‌شناسی شناختی دارد. در استعاره شناختی، حوزه مفهومی مقصد که انتزاعی و مجرد است، با کمک تجربیات روزمره در حوزه

مبدأ به صورت عینی و فهم پذیر بیان می شود. انسان انگاری در کاریکاتورهای کرونایی نیز همچنین کارکردی دارد. به عنوان مثال در کاریکاتور زیر دو پدیده غیرجاندار یعنی ویروس کرونا و ژل ضد عفونی کننده به مانند انسان تصویرسازی شده و با همدیگر گفتگو می کنند. کرونا که قصد دارد به سمت مراکش برود و مردم آنجا را بیمار کند با ژل ضد عفونی کننده روبرو می شود که به او توصیه می کند مراکش مانند بقیه کشورها نیست و قصد این کشور را نداشته باشد. ترسیم پدیده انتزاعی کرونا و ضد عفونی و تصویرسازی هر دو در قالب گفتگو، ویژگی بارز انسانی به حساب می آید:

<https://www.pinterest.com/pin/429319776981534826>

در کاریکاتور زیر دو ویروس کرونا به مانند انسانی ترسیم شده اند که سر میز نشسته و در حال گفتگو با هم اند و درباره موفقیتشان در مبتلا کردن افراد زیادی در جهان و بالاخص کشورهای عربی صحبت می کنند. یکی از آنها درباره شرایط قرنطینه در یمن صحبت می کند «يقولوا حتى اليمن عملوا حجر صحي» و ویروس دیگر گفته دوستش را نقض می کند و همه اینها را شایعه می پندارد و دلیل می آورد که مرد در کشورهای مختلف زندگی عادی شان را انجام می دهند و در آنجا خبری از کرونا نیست، «إشاعات لا تصدق... فی غیرنا کثیر عایشین هناک وما أحد یکلهمم... السعودیة والإمارات وإیران وحزب الله وأمیریکا... إطمئن»:

<https://m.facebook.com/2589192061369630>

همچنین، کارکردی از ویروس کرونا در کاریکاتور زیر نیز دیده می‌شود. با این تفاوت که ویروس کرونا با دو سویه متفاوت (کرونا سبز، سویه نخست کرونا و کرونا قرمز، سویه جدید کروناست) درباره تعداد قربانیان مبتلا به ویروس با همدیگر صحبت می‌کنند و درباره این که قرار است قبرستان‌های بیشتری افتتاح کنند؛ زیرا شمار قربانیان رو به افزایش است. استفاده از گُنش دست دادن در زبان بدن دو ویروس و همچنین کاربرد افعال «قُمتنا بالواجب»، «قتلنا» و «نفتح» نشان از شگرد انسان‌نگاری در این کاریکاتور دارد:

<https://www.newsymen.net/new/53101>

در تصویر زیر کرونا به مانند انسانی تصویرسازی شده که با تماس تلفنی که با طرف مقابلش دارد درباره شایعات همه‌گیری در مراکش صحبت می‌کند. استفاده از واژگانی همچون «هلکونی» که گُنشی انسانی به شمار می‌آید بر همسویی انسان‌نگاری در متن و تصویر دلالت دارد:

<https://azilalalhora.com/news14158.html>

چ. جان‌داران‌نگاری

جان‌داران‌نگاری به معنای شخصیت دادن و روح بخشیدن به موجودات بی‌جان است؛ بر اساس این اندیشه تمامی پدیده‌های طبیعت دارای روح و شعور می‌شوند و می‌توان با آن‌ها برخوردی همچون جانداران داشت. یکی از زیباترین شگردهایی که کاریکاتوریست از آن بهره می‌برد،

تأثیری است که ذهن وی در اشیاء و در عناصر بی‌جان طبیعت می‌گذارد و با نیروی تخیل خویش به آن‌ها حرکت و جنبش می‌بخشد و در نتیجه از دریچه چشم او به طبیعت و اشیاء نگرسته می‌شود. در کاریکاتورهای کرونایی عموماً زندگی بخشیدن به پدیده‌های طبیعت و مفاهیم انتزاعی همچون ویروس کرونا و مفاهیم انتزاعی مربوط به آن از طریق اعطای ویژگی‌های فیزیکی یا روانشناختی حاصل می‌شود. به عنوان مثال در کاریکاتور زیر، سویه جدید کرونا در هیأت حشره‌ای در نظر گرفته شده است که سر از زمین بیرون آورده و قصد سیر و گذر در طبیعت را دارد. استفاده از واژه «عدنا» به معنای «دوباره بازگشتیم» نشان می‌دهد که سویه جدید کرونا در راه است؛ زیرا این ویروس برای انتقال آسان‌تر، تکامل یا جهش ژنتیکی پیدا می‌کند و موجب بیماری سخت‌تری در فرد مبتلا می‌شود. کاریکاتور زیر بیانگر جاندارانگاری ویروس کروناست:

<https://www.youm7.com/story/2020/4/11>

در کاریکاتور دیگری که درباره شرایط بروز کرونا در اردن است، فردی اردنی دیده می‌شود که در حال سلفی گرفتن با موجودی زنده به نام کروناست. در نظر گرفتن چشم و لب برای کرونا و استفاده از زبان بدن خشم برای آن، تصویرسازی کرونا به موجود جاندار را به شکلی مطلوب نشان می‌دهد. پیام کاریکاتور درباره جدی نگرفتن شرایط بحرانی کرونا در اردن است:

<https://azilalalhora.com/news14158.html>

۵. نتیجه‌گیری

در پاسخ به پرسش نخست پژوهش این حقیقت آشکار شد که از میان شگردهای انحراف از معیار در نظریه ایوان فوناژی که شامل اتصال کوتاه، گروتسک، تخریب حدس، غرابت صور

خیال، انسان‌انگاری، جاندارانگاری، ابهام در روساخت و اغراق است، شگردهای اتصال کوتاه، گروتسک، تخریب حدس، غرابت صور خیال، انسان‌انگاری و جاندارانگاری جزو شگردهای پرکاربرد در کاریکاتورهای کرونایی عربی است. بر این اساس در اکثر کاریکاتورهای مورد بحث فاصله میان ساحت خیالی و واقعی کرونا کاهش پیدا کرده و میزان حضور مخاطب در درک پیام کاریکاتور پررنگ‌تر می‌شود. ناهماهنگی بین دو عنصر وحشت و مضحکه در این کاریکاتورها باعث نوعی سرگردانی در تعیین خنده‌آوری یا ترسناکی آن‌ها گشته که این امر ویژگی گروتسک کاریکاتورها را برجسته می‌نماید. در برخی از کاریکاتورها جلوی حدس زدن مخاطب به گونه‌ای گرفته می‌شود که مخاطب کاملاً غافلگیر شده و انتظار پایان آن را به این صورت نداشته و یا این که کاریکاتوریست واژه یا جمله‌ای را در لابلای دیالوگ‌های شخصیت‌های کاریکاتور استفاده می‌کند که بر اساس محور همنشینی واژگان، امری غافلگیرکننده و خلاف انتظار محسوب می‌شود. طراحی تصاویر و همچنین بکارگیری واژگان در بخش عمده کاریکاتورها بر پایه قریحه خوش و ذائقه متعالی کاریکاتوریست است و غرابت متن و تصویر برای مخاطب امری خوشایند جلوه می‌نماید. در کاریکاتورهایی که ویروس کرونا به عنوان شخصیت اصلی کاریکاتور در نظر گرفته شده است، غالباً صفات، ویژگی‌ها و عواطف انسانی به آن داده شده و در برخی موارد نیز از صفات و ویژگی‌های دیگر جانداران استفاده شده است. استفاده از این شگرد به منظور ایجاد ارتباط عمیق بین مخاطب و کاریکاتور، افزایش واقعیت و قوت انطباق با مخاطب است.

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش این نتیجه حاصل شد که ارتباط شگردهای انحراف از معیار در کاریکاتورهای کرونایی مورد بحث به شکل چشم‌گیری زمینه‌های تعامل مخاطب با کاریکاتور را فراهم آورده است. درواقع کاریکاتوریست شناخت کاملاً درستی از سلايق و خواسته‌های مخاطب داشته و بر مبنای خواسته‌های وی تصویر و متن کاریکاتورها را به یکدیگر مرتبط ساخته است. وی برای منعکس کردن روابط تصویر و متن و دوچندان کردن تأثیر تصویر بر متن و بالعکس، از تمامی شگردهای انحراف از معیار در نظریه ایوان فوناژری سود برده و به بهترین وجه ممکن از قابلیت‌های آن‌ها استفاده نموده است. در چنین حالتی است که تصویر و متن کاریکاتورها با یکدیگر ارتباطی تنگاتنگ پیدا کرده و ذهن مخاطب را برای بازگشایی این ارتباط به تکاپو می‌اندازند و او را به تعامل با کاریکاتور فرامی‌خواند.

منابع فارسی

- اخؤت، احمد (۱۳۷۱). *نشانه‌شناسی مطایبه*. اصفهان: انتشارات فردا.
- تامسون، فیلیپ (۱۳۸۴). *گروتسک در ادبیات*. ترجمه: غلامرضا امامی. شیراز: انتشارات نوید شیراز.
- حبیبی، علی‌اصغر، عرب یوسف آبادی، عبدالباست، بیات کشکولی، مژگان (۱۴۰۰). «معناشناسی استعاره‌های چندوجهی در کاریکاتورهای کروناوی مجله‌الיום السابع با استناد به الگوی فورسویل». *علم زبان*. دوره ۸ ویژه‌نامه کرونا. ۱۷۸-۱۵۳.
- شیری، قهرمان (۱۳۷۶). «راز طنز آوری». *ادبیات معاصر*. ۲(۱۷): ۴۰-۴۷.
- عسکری، عبدالمهدی (۱۴۰۱). *بررسی زبان، شکل و محتوای مجله طنز و کاریکاتور*.
- ۱۳۹۹-۱۳۶۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام‌نور، واحد شیراز.
- ناصری، فرشته (۱۴۰۰). «بررسی شگرد اتصال کوتاه در رمان هیس». *پژوهش‌های نشر و نظم فارسی*. ۵(۱۱): ۲۲۷-۲۴۷.

منابع عربی

- حنان، حمادی (۲۰۱۹). «تلقى فن الكاريكاتير ناجى العلى أنموذجا». *جامعة عبدالحميد بن باديس: أطروحة الماجستير فى الفنون التشكيلية*.
- رامز يوسف، محمود؛ عرفه، نورا محمد (۲۰۲۳). «إعداد مقياس الحس الفكاهي وتقدير خصائصه الشخصية لدى عينه من المعلمين بمرحلة التعليم الأساسى». *كلية التربية*. ۴۷(۳): ۱۷۳-۱۴۹.
- سالم، حمدان خضر (۲۰۰۸). «الاتجاهات السياسية للكاريكاتير فى جريدة الشرق الأوسط». *جامعة بغداد: الباحث الإعلامى*. ۱(۴): ۶۵-۸۲.
- سيمز، لارى (۲۰۱۷). *تقرير التعذيب وثائق برنامج التعذيب الأمريكى بعد أحداث ۱۱ سبتمبر*. ط ۱. الرياض: العيكان.

References

- Askari, A. M. (2021). *Investigation of the language, form and content of humor and caricature magazine: 1990-2020*. Payam Noor University: Master's Thesis. [in Persian]
- Fonagy, I. (2001). *Language within Language*. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company.

- Fonagy, I. & Kawaguchi, Y. (2002). *Prosody and syntax*. Amsterdam: John Benjamin.
- Fonagy, I. (1998). *Satire as a language*. Amsterdam: John Benjamin publishing company.
- Fonagy, I. (1996). "The approaches of satire in the literature". *Linguistics*. 4 (19): 106-121.
- Habibi, A. A. , Arab Yousefabadi, A. B. and Bayat Kashkoli, M. (2021). "Metaphors in Coronary Cartoons by Al-Yawm Al-Sabeeh Magazine Based on Forsville Theory". *Language Science*, 8(0), [in Persian]
- Hanan, H. (2019). *The art of caricature, Naji Al-Ali, is a model*. Abdelhamid Ben Badis University: Master's thesis in Fine Arts. [in Arabic]
- Naseri, F. (2022). "Investigation of the short-circuit trick in Hayes's novel". *Researches of Persian prose and rhyme*. 5 (11): 227-247. [in Persian]
- Okhowwat, A. (2019). *The semiotics of humor*. Ch1. Isfahan: Farda. [in Persian]
- Ramez Youssef, M., & Arafa, N. M. (2023). "Preparing a measure of the sense of humor and assessing its personal characteristics among a sample of teachers in the basic education stage." *Journal of the Faculty of Education*. 3 (47): 149-173. [in Arabic]
- Salem, H. K. (2008). "Political trends of cartoons in Asharq Al-Awsat newspaper." University of Baghdad: *Media Researcher*. 1 (4): 65-82. [in Arabic]
- Shiri, H. (1998). "The secret of humor". *Contemporary Literature*. 2 (17): 40-47. [in Persian]
- Sims, L. (2017). *Torture Report Documents the US torture program after the events of September 11*. 1st edition. Riyadh: Obeikan. [in Arabic]
- Thomson, P. (2004). *Grotesque in literature*. Translation: Gholamreza Emami. Shiraz: Navid Shiraz Publication. [in Persian]

